

Ks. prof. dr hab. Bogusław Migut
Katedra Teologii Liturgii
Instytut Nauk Teologicznych KUL
Wydział Teologii KUL
Aleje Raławickie 14
20-950 Lublin

Recenzja

rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Pawła Szczęsnego

pt.: *Życie liturgiczne w diecezji toruńskiej*
w świetle uchwał I Synodu Diecezji Toruńskiej

Warszawa 2020, 281 stron wydruku komputerowego

Synod diecezjalny jest ważnym wydarzeniem w Kościele partykularnym, który służy biskupowi pomocą w organizacji życia całej diecezji, stąd też powinien mieć on wpływ na całokształt prowadzonego w diecezji duszpasterstwa. Znaczenie synodu diecezjalnego wzrosło wraz z uwydatnieniem w nauczaniu Kościoła roli biskupa i diecezji, w której jest obecny i działa Kościół Chrystusowy (DB 11; EI 171). Postrzeganie diecezji wyłącznie jako jednostki administracyjnej Kościoła powszechnego nie pozwala na właściwe pojmowanie synodu diecezjalnego. Jeśli jednak widzi się diecezję jako konkretne uobecnienie Kościoła w jego pełni, to także synod staje się jedną z form docenienia autonomii diecezji i realizacji zasady kolegialności w Kościele (KK 22-23). *Kodeks prawa kanonicznego* definiuje synod diecezjalny jako zebranie „wybranych kapłanów oraz innych wiernych Kościoła partykularnego, którzy dla dobra całej wspólnoty diecezjalnej świadczą pomoc biskupowi diecezjalnemu” (KPK kan. 460). Należy tu zwrócić uwagę, że sformułowanie „jest zgromadzeniem wybranych kapłanów i innych wiernych” nawiązuje do liturgicznej i wspólnotowej struktury Kościoła, którą ma się też inspirować. Synod diecezjalny jest zwoływany dla

dobra całej diecezji, a tym samym wyklucza wszelki partykularyzm. Posiada on charakter pomocniczy w stosunku do posługi biskupa diecezjalnego i stąd wpisuje się w jego misję i konkretne jego działania.

Jak podkreśla bp Wiesław Śmigiel współcześnie kształtują się trzy formuły odbywania synodów: kanoniczna, konsultacyjna oraz wspólnotowa. Cel synodu został określony przez Sobór Watykański II: „Ten święty Sobór powszechny wyraża życzenie, aby czcigodne instytucje soborów i synodów odżyły z nową mocą, aby tym lepiej i skuteczniej można się było przyczynić do wzrostu wiary i zachowania dyscypliny w różnych Kościołach, zależnie od okoliczności czasu” (DB 36). Głównym celem synodu jest więc wzrost wiary, która opiera się na łasce, ale wyraża się historycznie. Synod pozwala pytać, w jaki sposób w nowych okolicznościach historycznych mogłaby wiara się wyrazić, odpowiadając na pojawiające się wyzwania, ale także uwzględniając czynniki, które jej sprzyjają (*kairos*). Ten aspekt winien być też ważnym polem dociekań teologicznych na temat synodów diecezjalnych. Drugim ważnym celem jest dyscyplina kościelna, która jest ważnym, wypływającym z wiary elementem życia i misji Kościoła. Dlatego właśnie wymaga ona namysłu i refleksji, w wyniku której można udzielić odpowiedzi na pytanie o jej realizację. Refleksja ta winna uwzględniać zmieniające się okoliczności funkcjonowania Kościoła, które domagają się stawiania pytań o to, czy nie należałoby zwrócić uwagi na jakiś aspekt dyscyplinarny, albo pomniejszany, albo pozostający do uwzględnienia w aktualnym życiu i działaniu Kościoła partykularnego. Dlatego ocena wypracowanej przez synod diecezjalny dyscypliny kościelnej z perspektywy jej zgodności z Kodeksem Prawa Kanonicznego i aktualnymi wyzwaniami Kościoła partykularnego jest drugim ważnym polem badań teologicznych nad danym synodem.

1. OCENA ROZPRAWY

W niniejszej recenzji rozprawy doktorskiej ks. Pawła Szczęsnego odniosę się najpierw do zasadności tematu i jego sformułowania, postawienia problemu badawczego a następnie ustosunkuję się do przyjętej metody i struktury pracy. W kolejnym kroku ocenie będzie poddany dobór literatury, zwłaszcza źródłowej oraz stopień jej przydatności i wykorzystania. Widocznym obrazem tego ostatniego są przypisy towarzyszące analizom i wnioskom rozprawy. W recenzji pracy doktorskiej

znajdzie się następnie jej ocena merytoryczna i ocena jej języka. Na zakończenie zostaną wskazane istotne osiągnięcia pracy oraz ważniejsze zastrzeżenia i pytania.

1.1. Zasadność tematu i jego sformułowanie

Zasadność tematu została ukazana powyżej. Samo sformułowanie tematu (*Życie liturgiczne w diecezji toruńskiej w świetle uchwał I Synodu Diecezji Toruńskiej*) jest właściwe. W sformułowaniu tematu i w jego zestawieniu z treścią zastanawia jednak to, czy badania uchwał synodu diecezjalnego pozwalają ukazać życie liturgiczne w diecezji. Analogicznie do tego można by postawić pytanie, na ile Konstytucja o Liturgii Soboru Watykańskiego II jest obrazem życia liturgicznego w Kościele powszechnym w latach trwania Soboru, czy po nim. Dyskusję z tak sformulowanym tematem podejmę jeszcze poniżej, w merytorycznej ocenie rozprawy.

1.2. Struktura i metoda rozprawy

Właściwa struktura każdego opracowania w dużym stopniu warunkuje osiągnięcie zamierzonego celu. Analizowana praca doktorska została rozpisana na cztery rozdziały (każdy poprzedzony wstępem i zwieńczony krótkim zakończeniem). Myśl prowadzona jest konsekwentnie poprzez poszczególne etapy analiz i prezentacji zagadnienia.

Wstęp (s. 4-11), podobnie jak zakończenie (s. 243-248) zawierają w zasadzie wszystkie należne elementy. Zakończenie, na które składają się wnioski z przeprowadzonych badań zostało przedstawione w punktach, przez co nawiązuje do opracowań tego typu w USA. Mimo, że zarówno zakończenie jak i wstęp odznaczają się właściwą strukturą i posiadają konieczne elementy, właściwe dla obu części pracy, daje się w nich jednak dostrzec konieczność większego doprecyzowania.

Pierwszy rozdział, zatytułowany: „Odpowiedzialność za liturgię” (s. 12-49), został podzielony na cztery paragrafy. Stanowi on wprowadzenie, w którym została zaprezentowana najpierw rola biskupa diecezjalnego, który możliwe, że za dokumentami Synodu, zbyt podniośle został nazwany „Głową Kościoła diecezjalnego”. Następnie zostały ukazane kolejno, troska o liturgię w parafii, zaangażowanie liturgicznej służby ołtarza oraz znaczenie wizytacji kanonicznych. Sądzę, że paragraf drugi winien brzmieć nie „troska o liturgię w parafii”, lecz „troska o liturgię proboszcza i pozostałych duszpasterzy”, a paragraf trzeci winien omawiać rolę wiernych świeckich, a zwłaszcza liturgicznej służby ołtarza.

Drugi rozdział recenzowanej pracy (s. 50-116) stanowi szczegółową analizę inicjacji chrześcijańskiej w diecezji, stąd tytuł „Sakramenty wtajemniczenia”. Poszczególne paragrafy noszą tytuły: „Katechumenat i ponowny katechumenat”, „Chrzest”, „Bierzmowanie” i „Pierwsza Komunia Święta”. Jedyne zastrzeżenie budzi tu nazwa „ponowny katechumenat”, gdyż w Polsce przyjęła się zasadniczo nazwa „katechumenat pochrzcielny”.

Rozdział trzeci (s. 117-190) poświęcony jest kultowi eucharystycznemu. W rozdziale tym doktorant ukazuje najpierw troskę „o czystość znaku i symbolu”, następnie omawia „Msze okolicznościowe związane z posługą kapłańską” i problematykę intencji mszalnych, aby w końcu skupić się na kulcie „Eucharystii poza Mszą Świętą”. W strukturze tego rozdziału doktorant kierował się dokumentami synodalnymi, ale zastanawia, czy zagadnienie znaku i symbolu powinno być omówione właśnie tutaj. Przy omawianiu Eucharystii kwestie drugorzędne wychodzą na pierwsze miejsce, czego przykładem może być omówienie intencji (stypendiów) mszalnych, a pominięcie problemów takich jak „uczestnictwo” czy „celebracja”.

Rozdział czwarty (s. 191-242) jest poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie o kształt pobożności ludowej w diecezji toruńskiej, a jego tytuł brzmi: „Pobożność ludowa”. W rozdziale tym doktorant umieścił następujące paragrafy: „Nabożeństwa”, „Sakramentalia”, „Kult wybranych świętych” i „Muzyka kościelna”. Za wysoce niemerytoryczne uznać należy umieszczenie w problematyce pobożności ludowej sakramentaliów, gdyż te są liturgią, ale też kult świętych posiada wymiar liturgiczny, a tym samym nie przynależy wyłącznie do pobożności ludowej. Muzyka choć może być związana z pobożnością ludową, to jest też integralną częścią liturgii.

W strukturze rozdziałów wyraźnie brakuje sakramentów: pokuty i pojednania, namaszczenia chorych, sakramentu święceń i małżeństwa. Jeżeli dokumenty synodu w niewielkim stopniu omawiają te sakramenty, to jest to poważny brak w refleksji synodalnej, ale dla dobra recenzowanej pracy można było stworzyć rozdział o wszystkich sakramentach ze szczególnym wyróżnieniem inicjacji chrześcijańskiej.

Co do metody zastosowanej w rozprawie, ks. Paweł Szczęsny dał wyraz jej dobrego opanowania, czego wyrazem jest cała praca. Autorowi zabrakło jednak precyzji, a może też cierpliwości w opisie metody we wstępie do pracy. W opisie posługuje się on głównie nazywaniem metod: analityczno-syntetyczna, krytyczna,

teologiczna, historyczno-genetyczna i nieco kuriozalnie brzmiąca metoda „prawno-dogmatyczna”. O wiele bardziej merytoryczne i adekwatne byłoby w mojej opinii proste omówienie poszczególnych etapów badawczych, czy też odniesień w tychże etapach, takich jak nauczanie i prawo Kościoła powszechnego, księgi liturgiczne Kościoła rzymskiego, nauczanie teologów, czy doktryna i dyscyplina innych synodów diecezjalnych.

W całości recenzowanej pracy widać uważne i konsekwentne prowadzenie analizy dokumentów synodalnych na temat liturgii, należyte uwzględnianie kontekstu nauczania Kościoła, a zwłaszcza ostatniego Soboru powszechnego, a także kontekstu współczesnej teologii. Doktorant właściwie korzysta z bogatego materiału o charakterze źródłowym, dostrzegając najważniejsze treści i idee w nim zawarte. Umie też tworzyć, na podstawie wcześniej przedstawionych analiz, konieczne dla podjętego tematu syntezy. Pozwoliło to nadać całemu opracowaniu wewnętrzną spójność i ciągłość myśli.

1.3. Źródła i opracowania. Bibliografia i przypisy

Doktorant dał wyraz rzetelności naukowej, poprzez podjęcie się przeanalizowania licznych źródeł i opracowań. W zapisie bibliografii zauważalne jest jednak pewne zamieszanie w samym uporządkowaniu bibliografii załącznikowej. Wykaz pozycji bibliograficznych składa się z następujących części: 1) źródła, 2) patrystyka, 3) nauczanie papieskie, 4) dokumenty Stolicy Apostolskiej, 5) dokumenty Konferencji Episkopatu Polski, 6) nauczanie biskupa toruńskiego, 7) księgi liturgiczne, 8) opracowania, 9) wywiady, 10) literatura pomocnicza. Struktura bibliografii załącznikowej jest przez to bardzo nieczytelna, gdyż brakuje klasycznego podziału trzyczęściowego na źródła, opracowania i literaturę pomocniczą. Do źródeł przynależą dokumenty Kościoła, księgi liturgiczne, nauczanie biskupa, ale też wywiady.

Pomimo uwag krytycznych, dzięki całości spisu bibliograficznego czytelnik ma jednoznaczny obraz analizowanej literatury, w czym istotnie pomaga bogactwo odnośników zawartych w przypisach. Przypisy we właściwy sposób towarzyszą poszczególnym stronicom rozprawy, dokumentując prowadzone analizy, stawiane tezy i wyciągane wnioski. Poszczególne pozycje są opisane w całej pracy w systemie przecinkowym. Należy podkreślić widoczną uwagę i staranność, z jaką autor redagował przypisy, zachowując słuszny umiar co do liczby przypisów w całej pracy.

1.4. Język i styl

Praca napisana jest dość płynnym językiem. Jednakże w warstwie językowej występują dość liczne błędy stylistyczne i literowe. Wydaje się, że na ostatnim etapie zabrakło korekty redakcyjnej.

1.5. Merytoryczna ocena i osiągnięcia rozprawy

Problemem badawczym recenzowanej dysertacji jest życie liturgiczne w diecezji toruńskiej w świetle uchwał synodu. Światło synodu nie pozwala jednak ukazać w pełni życia liturgicznego, a co najwyżej wskazania dotyczące liturgii. Chcąc przedstawić życie liturgiczne w diecezji na podstawie uchwał synodu diecezjalnego należałoby najpierw głęboko przeanalizować życie liturgiczne przed synodem i na tym tle ukazać wskazania synodu i ich realizację po synodzie. Tymczasem to, co w pracy zostało ukazane jest dobrym opisem synodalnego prawodawstwa liturgicznego w diecezji toruńskiej na tle prawodawstwa liturgicznego w Kościele powszechnym i w Kościele w Polsce. Tak też moim zdaniem powinien brzmieć temat recenzowanej rozprawy. Z powodu niejasności podjętego przez doktoranta tematu z wyrozumiałością podchodzę do wielokrotnych prób określenia we wstępie do pracy problemu badawczego, który miesza się z celem i motywem rozprawy.

Za osiągnięcie rozprawy uznać należy głównie to, że doktorant dość wnikliwie przeanalizował prawodawstwo liturgiczne diecezji toruńskiej, a zwłaszcza uchwały Synodu Diecezji Toruńskiej i wyciągnął odpowiednie wnioski. Niewątpliwym osiągnięciem rozprawy jest spojrzenie na Synod Diecezji Toruńskiej z różnych perspektyw, co pozwala lepiej zrozumieć jego uchwały.

Pytania

Mając na uwadze wszystko, co dotąd powiedziano o pracy naukowej doktoranta i osiągnięć jego pracy doktorskiej pragnę postawić dwa pytania. Pierwsze dotyczy uzasadnienia przyjętej przez doktoranta struktury bibliografii załącznikowej. Drugie jest bardziej fundamentalne i dotyczy zgodności tematu z treścią rozprawy. Jak doktorant rozumiał i interpretował przyjęty i zatwierdzony temat, czyli jak sformułowałby najkrócej problem badawczy pracy?

2. WNIOSEK KOŃCOWY

Należy stwierdzić, że wybrany problem pracy, jak i jego ujęcie w podanym tytule pracy spełniają wymogi metodologiczne, pomimo moich zastrzeżeń do samego sformułowania tematu. Problem główny trzeba uznać za istotny, mający duży stopień aktualności i wymagający opracowania. Praca poświęcona synodowi diecezjalnemu ma dużą aktualność i jest bardzo potrzebna.

Ks. mgr lic. Paweł Szczęsny zarówno swoimi studiami specjalistycznymi z liturgiki, jak i zwłaszcza swoją rozprawą doktorską dojrzałe i z dużą kompetencją wpisuje się z jednej strony we współczesne badania naukowe nad życiem Kościoła w Polsce i polską teologią liturgii okresu Drugiego Soboru Watykańskiego. Doktorant daje wyraz swojego dużego potencjału naukowego, posiada duże zorientowanie w odnośnej literaturze teologiczneliturgicznej i publikacjach z omawianego zakresu. Swoją rozprawą udowadnia, że dobrze opanował warsztat pracy naukowej. Takie przekonania pozwalają mi bez wahań postawić wniosek o dopuszczenie ks. mgra lic. Pawła Szczęsnego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Lublin, dn. 10 listopada 2020 r.